

OSMANLI TARİH VE EDEBİYAT MECMÛASI'NDA SAİD PAŞA VE SÜLEYMAN NAZİF'İN İZLERİ¹

Kabul Tarihi: 25.02.2016

Yayın Tarihi: 13.04.2016

Mustafa Uğurlu ARSLAN²**Öz**

19.yüzyıl Osmanlısı siyasi sahada olduğu gibi edebiyat alanında da dağılımlar, paylaşımlar ve yeni oluşumlar çağıdır. Eski-yeni, modern-klasik tartışmalarının gölgesinde gelişen yeni edebiyat, özellikle çeviri faaliyetleri, tiyatro, gazete ve dergilerdeki hayret verici çeşitlilikler, o devrin okuyucusunun gelişmeler karşısındaki tecessüsünün boyutlarını da göstermektedir. Hazîne-i Fünûn, Servet-i Fünûn, Maârif ve Malumât gibi dergiler döneme damgasını vuran dergilerden sadece birkaçıdır. Yirminci yüzyılın başlarında yayımlanan dergilerden birisi ise Diyarbakırlı Alî Emîrî Efendi'nin toplam 31 sayı olarak yayımlanmış olduğu “*Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası*”dır. Bu mecmûada daha ziyade şahsî yazılarına yer veren Emîrî Efendi, zaman zaman mektuplara, vicdannâmelere, Osmanlı vesikalarına ve manzum-mensur pek çok türe yer vermiştir. Yapılan çalışmada *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası*'nda Emîrî Efendi'nin hem asırdaşı hem de hemşerisi olan iki önemli şairin -Said Paşa ve Süleyman Nazîf'in- mecmûadaki izleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası, mecmua, Alî Emîrî Efendi, Said Paşa, Süleyman Nazîf.

ABSTRACT

Ottoman in 19th century is a period in which distributions, communions, innovations in literature occurred as much as political area. Modern literature that is improved in the shadow of modern-classic, old-new discussions and especially translation activities, marvelous varieties in theatre, newspapers and journals indicate the dimension of the reader's interest to the progress. Journals like Hazîne-i Fünûn, Servet-i Fünûn, Maârif and Malumât are just some of the journals left its mark on the period. One of the journals that has been published in the early part of the 20th century is *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası* that is published by Alî Emîrî Efendi from Diyarbakır as 31 pieces. Alî Emîrî Efendi who published his personal writings mostly in this journal, published also a lot of poetic and prosaic kinds just like letters, vicdannames and Ottoman credentials. In this study, marks of two important poets called Said Paşa and Süleyman Nazîf who are two mutual generation and countryman of Alî Emîrî Efendi are approached in *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası*.

Key Words: : Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası, mecmua, Alî Emîrî Efendi, Said Paşa, Süleyman Nazîf.

1.Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası'nın Yayımlanma Amacı

Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmûası adıyla çıkan dergi Diyarbakırlı Alî Emîrî Efendi tarafından 31 Mart 1334'den (31 Mart 1918) 30 Eylül 1336'ya (30 Eylül 1920) kadar 31 sayı olarak yayımlanmıştır. Daha sonra derginin yayımına 23 ay ara verildikten sonra “*Tarih ve Edebiyat Mecmûası*” adıyla 5 sayı daha yayımlanmıştır.

Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası ilk yıl 16 sayfa olarak yayımlanmaya başlamış ancak bir yıl gibi kısa süre içinde 32 sayfaya, üçüncü yılında ise 48 sayfaya çıkarılmıştır. Bu da derginin ilgi görmüş bir dergi olduğu kanaatimizi güçlendirmektedir.

¹ Bu yazı, Said Paşa ve Süleyman Nazîf Sempozyumu (26-27 Mart 2015 Diyarbakır)'unda sunulan tebliğin genişletilmiş hâlidir.

² Yard. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, mustafaugurlum@gmail.com

İlk seri toplam 986 sayfadan oluşurken *Tarih ve Edebiyat Mecmûası* ise toplam 100 sayfadan oluşmaktadır.

Emîrî Efendi'nin *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası*'nı yayımlamasının birkaç sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi: Yeni Mecmûa, Millî Tetebbular gibi dergilerde aleyhine çıkan yazılar sebebiyle Osmanlı Tarih Encümeni ile Âsâr-ı İslâmiyye ve Milliyye Encümeni reisliğinden istifa etmesi; ancak istifasından sonra da aleyhindeki yazıların devam etmesi üzerine kendisinin bir mecmûa çıkararak bu yazılara cevap vermek istemesidir. Alî Emîrî Efendi, dergiyi yayımlama amacını şöyle ifade eder:

“On beş vilâyet-i şâhânedede bu kadar me'mûriyetlerle bulunmuş ve milyonlarla insânların hiçbirini aleyhimde şakk-ı şefe etmemiş iken bu gayr-ı âdemler, aleyhimde yazdırmadık, söylemedik söz bırakmadılar. İşte ben de bunun için Osmânlı Edebiyyât Mecmûası'nı çıkarmağa mecbûr oldum. Böyle bir mecmûadan bir takım Firavniyân-ı cehâleti kahr u tedmîrden başka bir şey beklemek abesdir ve olamaz” (OTEM, 1335-12: 224).

Bir diğer amacı belki en önemli amacı ise Osmanlı şehzâde ve sultanlarının hayatlarına dair önemli bilgiler, tarih kitaplarında olmayan ya da kifâyetsiz olan bazı olaylarla ilgili ayrıntılı malumat verme, yanlış addedilen bilgileri belgeler ışığında aydınlatma ve Osmanlı tarihi ile ilgili bazı özel belgeleri yayımlamak, ihtisas sahibi kimselerin bu konularla ilgili göndereceği makale ve vesikaları yayımlamak gibi sebeplerdir. Kendisi derginin ilk sayısında bu konu ile ilgili şu bilgilere yer verir:

“Osmanlı Târih ve Edebiyyât Mecmûası namıyla ayda bir def'aya mahsus şu risâle-i mevkûteyi bi-avnihi'l-Kerîm neşre başladım. Mecmûamız hakkında ittihâz olunan hakîki meslek, Osmânlıların hayât-ı mâziyye ve an'ane-i târihiyye ve edebiyelerine ve âbâ ve ecdâdımızın mefâhir-i milliyyelerine ve bilhassa husûsî ve müteferrik evrâk-ı nâdire üzerinde kalarak tevârih-i Osmâniyye'de yer bulmayan veyâhud gayr-ı kâfi derecede yazılan vekâyi'-i milliyyenin tedkik ve taharrîsiyle enzâr-ı enâma vaz'ına çalışmaktan ibâretidir. Erbâb-ı ihtisâs tarafından gönderilecek makâlât ve vesâik sûretleri ve sâire mesleğe muvâfık ve risâlemizin hacmi müsâid olduğu takdîrce ma'û't-teşekkür derc olunur” (OTEM,1334- S.1: 5-6).

Muhtar Tevfikoğlu ise mecmûa için şunları söyler: *“Dergide birçok kıymetli vesikalara, Osmanlı padişah ve şehzâdelerinin şiirlerine, birtakım kitaplar ve kütüphaneler hakkında faydalı bilgilere de yer verilmekle beraber asıl maksadın, Emîrî'nin kendine düşman bildiği bazı kimselere dilediği gibi çatmak, onların yanlışlarını ortaya çıkarmak olduğu izlenimi alınıyor” (Tevfikoğlu,1989: 90).* *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası*'nda Alî Emîrî Efendi, toplam 630 yazı neşretmiştir. Bunlardan 359 adedi şiir, geri kalanı ise (271 adet) nesirdir. Nesirlerin büyük bir bölümünü ise tenkitlerden oluşmaktadır. Bunların dışında mecmûada kitap tanıtımı, hatırat, mektup, biyografi gibi çeşitli türlere yer verilmiştir. Mecmûada yer alan şiirlerin büyük çoğunluğu Alî Emîrî Efendi'ye aittir. Daha sonra ise Osmanlı hanedanları ve saray mensuplarının şiirlerine yer verilmiştir. *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası*'nda yer alan nesir yazıları ise daha çok çeşitli eleştiri yazıları, hâtıralar, mektuplar ve bazı önemli kişilerin biyografilerinden oluşmaktadır.

Derginin ilk sayfadaki başlığın altında derginin çıkış amacını da ifade eden şu ibare yer alır: "Mülk ve millete nâfi tarîh, edebiyat, fûnûn, iktisâdiyyât ve şûûn-ı sâireye

müteallik mebâhis-i müfideyi hâvî mecmû'a-i şehriyedir." On sekizinci sayıdan itibaren ise buna ek olarak şu kıta eklenmiştir:

Ettik şeref-i hizmet-i ecdâdı ferâmûş

Âsârına eslâfımızın rağbet olunmaz

Bir gün bilinir kıymeti mecmû' amın ammâ

Pek çok aranır ortada mecmû' a bulunmaz

2. Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmûası'nda Said Paşa'nın İzleri

Diyarbakırlı Süleyman Nazîf'in oğlu, Mehmed Said Paşa 1832' de (H.1248) Diyarbakır'da doğmuş, daha bir yaşlarında babasını kaybetmiş ve yetim olarak büyümüştür. Seyyid Nesîmî, İsmail Fâmî, Mehmed Emîrî, Hâmî, İbrahim Cehdî, Süleyman Nazîf Efendi gibi birkaç nesil şair ve sanatkâr yetiştirmiş bir aileye mensup olan Sa'id Paşa, Servet-i Fünûn dönemi ünlü şair ve yazarlarından Süleyman Nazîf ve şair Faik Alî Ozansoy'un da babasıdır.³

Said Paşa, Osmanlı Tarih ve Edebiyyât Mecmûası'nın naşiri olan Alî Emîrî Efendi'nin şiir dünyasında önemli bir yere sahiptir. Hatta Emîrî Efendi'nin edebiyatla hemhâliyetinin fazla olmasında Said Paşa'nın katkısı oldukça fazladır. Emîrî Efendi bu durumu hem tezkiresinde hem de mecmûasında dile getirmiştir. "*Mardin'de ve Diyarbakır'da "Mir'âtü'l-ayn" müverrihi Diyarbakırlı Said Paşa gibi bir fâzıl-ı sehîrin de hemen nezd-i âlîlerinden erilmeyecek mertebelerde istifadeler ettim*" (OTEM,1338-4: 81).

Emîrî Efendi Diyarbakır'a Müfettiş olarak gönderilen Âbidin Paşa ile Adana'ya oradan da İstanbul'a geçer. İstanbul'dan Kırşehir'e geçecekleri vakitlerde, Diyarbakır'daki Vilâyet-i Âsâr nezareti kaldırılınca Said Paşa İstanbul'a gelir ve Alî Emîrî Efendi ile orada tekrar görüşürler. Bu görüşme esnasında Said Paşa'nın kendisine Ankara Valisi Âbidin Paşa'ya iletmek üzere söylediği şu sözler oldukça önem arz etmektedir. Mecmûa'da bu diyalog "Diyarbakırlı Said Paşa Merhumun Bir Nebze Tercüme-i Hâli" başlığı ile neşredilmiştir.

"Ankara Valisi Âbidin Paşa Hazretlerine söyle, hâk-i pâ-y-i şâhâneye arz ile 18 yaşında bulunan mahdumu Râsih Bey'e rütbe-i sâniye sınıf-ı mütemâyize tevcih ettirdiğini gazetelerde gördüm. Bu kadar isti'câle ne lüzum var? 40-50 yaşında kıymetli memurlar vardır ki rütbe-i sâliseleri bile yoktur. Bu gibi hâlleri felek çekmez. Ben hayatta bulduğuşa oğlum Nazîf ve Fâik Âli'ye ne rütbe tevcih yaptıracağım ne de memuriyet; ilm ü irfan tahsil etsinler" (OTEM, 1336-3: 900).

Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası'nda Said Paşa'nın dört şiir, bir mektup ve bir de kısa tercüme-i haline yer verilmiştir.⁴ Mecmûa'nın 30 Nisan 1919 sayısında Emîrî Efendi'nin neşretmiş olduğu "*Rûmî Paşa'nın Diyârbekirli Said Paşa'ya, Said Paşa'nın Rûmî Paşa'ya Mektûb ve Gazelleri ve Sâire*" başlığı ile yayımladığı hatırat Said Paşa'nın

³ Bkz. Kenan Akyüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, Doğu Matbaası, Ankara, 1958, s. 361, 385, Diyarbakırlı Said Paşa, *Mizânü'l-Edeb*, Hazırlayan: Saliha Aydoğan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, s.xi, Muhammet Gür, Makale ve Mektuplarına Göre Süleyman Nazif, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1992.

⁴ OTEM, 2/14 (30 Nisan 1335), s.263; 2/16 (30 Haziran 1335), s.337-338; 3/30 (31 Ağustos 1336), s. 886-887; 1/9 (30 Teşrinisani 1334), s.172.

hem devrin edebî ve siyasî ortamında kıymet-i harbiyesini hem de Emîrî Efendi'nin şiir dünyasına etkisini göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu hatıratta Emîrî Efendi 1292-1295 yıllarının kendisinde hem tatlı hem de acı izler bıraktığını ifade eder. Acıdır, çünkü Rusya ile olan sıkıntılar ve Abdülaziz Han ile Sultan IV.Murâd'ın içerisinde buldukları haller bir Osmanlı aşğını gerçekten üzmektedir. Tatlı olmasının sebebini ise şuna bağlar: Mardin'de iken Diyarbakirli Said Paşa ve dayısı şair Abdülfettah Fethi efendi ile beraber bulunduğunu, bu edip ve fâzıl kişilerle gece gündüz kitap okumaktan başka bir şey düşünmediğini anlatır.

“1292 senesinden 1295 senesine kadar Mardin'de bulunuyordum. Bu üç sene müddet hem gâyet elîm hem de gâyet tatlı zamanlarımı hâvî idi (...) Tatlı idi. Zîrâ etrâfıma bakdıkça dünyâyı cennet ve insânları melek zannedecek kadar mâsûm ve çalışmaya müsâid bir zamânım olduğdan başka fahrü'l-fuzalâ Diyarbakirli Said Paşa hazretleri mutasarrıf ve üstâd-ı ekremim Ahmed Hilmî Efendi, Akkoyunlu mülûkundan Kasım-ı Pâdişâh Medresesi'nin müderrisi ve dayılarım üdebâdan Abdülfettâh Fethî ve Abdülkerim Abdî Efendi'ler Mardin sancağı tahrîrât ve rüsûmât müdürleri idiler. Masraflar nereden geliyor, bu ziyâfetler, bu dâvetler, bu hânedânlıklar ne sûretle vukû buluyor, idrâkden müberrâ bir zamânım olmakla berâber böyle dört aded fâzıl, edîb, şâ'ir zâtlarla gece gündüz kitâb okumaktan başka hiçbir şeyi düşündüğüm yokdu” (OTEM, 1335-2: 258-264).

Alî Emîrî Efendi hatıratın sonunda kendileri Mardin'de iken o sıralar Elazığ mutasarrıflığı yapan Adanalı âlim Abdü'n-nâfi Efendi, Maden mutasarrıflığında âlim bir zat olan Muhyiddîn Rûmî Paşa'nın bulunduğunu, hem bu kimselerin hem de meşhur ediplerin zaman zaman, Mardin mutasarrıfı Said Paşa'ya mahabbet-nâmeler, gazeller yazdıklarını ifade eder. Said Paşa tarafından da cevapnâmeler yazıldığını söyler. Bir posta günü Said Paşa Hazretleri Emîrî Efendi'yi çağırır ve Ma'den mutasarrıfı Rûmî Paşa tarafından yazılan mektubu ve içerisinde bulunan 16 adet gazeli verir. Bu mektupta Rûmî Paşa kendi şiirlerini mavi nazar boncuğuna Said Paşa'nın şiirlerini ise inciye benzeterek gazellerindeki eksiklikleri Said Paşa'nın tashih edip, değerlendirmesini istirham eder. Mektubun ilgili bölümü şöyledir:

“ba'demâ istizâde-i teveccühât mekârim-i âyât-ı hukûk-perverîlerine vesîle-i mazhariyyet olmak üzere büyük küçük on altı aded nazar boncuğunun leffen takdîmine mücâseret ve bunların lafzu mânâ ve şîve vü edâsında görülecek nakâyısın tashîhinden sarf-ı nazar buyurulmaktan sarf-ı nazarla mecmûa-i belâgat ve mecelle-i fesâhat-ı sa'îdiyyenin sahâyifi miyânına ilkâsı ve ber-vech-i ma'rûz îcâbının icrâsı istirhâmına cür'et kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i min lehü'l-emrindir. (OTEM, 1135-2: 260)

Yazılan bu mektuba Said Paşa belîğane bir üslupla cevap verir. Rûmî Paşa'nın mavi boncuğa benzettiği şiirlerini dikkatle okuduğunu, bu gazellerin madenden çıkan adeta yakutlar gibi ya da bahar güneşinin ışığı gibi olduğunu ifade ederek ona iltifat eder. Cevap olarak yazılan mektubun bir bölümü şu şekildedir:

Diyarbakirli Said Paşanın Cevabı:

“(…) arz-ı nâdî-i maârif münâdîleri kılman âsâr-ı âcizânem lutf-nâme-i âlîleriyle istihsân ve zâde-i tab'-ı vâlâ-yı kerîmâneleri olan eş'âr-ı âb-dârdan birkaç gazel dahi ihsân buyurulduğundan kemâl-i ibtihâc ve mübâhât ile okudum. Nasıl lutf-nâme-i

belâgat-âsâr-ı riyâz-ı ibârâtının nebâtât-ı nikâtından damlayan iltifât, jâlelerin her birisini zümrüd kıt'alarına konulmuş inci tânelerinin en âlâsı, nasıl eş'âr-ı âb-dâr-ı hıyâz-ı nikâtının katarât-ı lutf-ı âyâtına aks eden fesâhat lâlelerinin her varakını âb-ı zülâle karşı doğmuş bahâr güneşinin ziyâsı hayâl eyledim.” (OTEM, 1335-2: 261)

Mecmûada mektuplar ve gazellerden birisi ile o gazele yazılan nazireler neşredilmiştir.

Verilen on altı gazelin birisi Elazığ mutasarrıfı Abdü'nnâfi Efendi'nin “saklar” redifli gazeli ve bu gazele yazılan nazirelerdir. Biz buraya sadece bu gazellerin matla ve makta beyitlerini aldık.

Abdünnâfi Efendi'nin gazeli;

Harîm-i rûy-ı yâri turra-i 'anber-feşân saklar
Siyeh pûşîdedir kim beyt-i ma'mûru nihân saklar

Dehân-ı yârdan remz-âşinâyım öyle kim Nâfi'
Vücûd iklimine mülk-i 'âdemden bir nişân saklar

Rûmî Paşa'nın nazîresi;

Vücûd-ı sırr-ı 'aşkı kim ki misl-i hırz-ı cân saklar
Hayâl-i 'ârız-ı cânânı cânından nihân saklar

Taharrî etme Rûmî her mekânda kân-ı sîm ü zer
Türâb u seng-i cevherdârı 'âlî bir mekân saklar

Said Paşa'nın nazîresi;

Gözüm resm-i lebinden dil cebîninden nişân saklar
Reg-i mercânı 'ummân fidda-i beyzâyı kân saklar

Bırakmaz gönlümü elden Said ol şûh-ı sîmîn-ber
Gümüş âyîneye mâlik olan âyinedân saklar

Aynı gazele Alî Emîrî Efendi'nin yazmış olduğu nazîre;

Vatan 'aşkı gibi bir nûru vicdânım nihân saklar
Nihân saklar 'ayân saklar hulâsâ her zamân saklar

Emîrî ihtiyâr-ı vahdet et artık sükût eyle
Le'îmân her sözün ters anlayıp gayz-ı nihân saklar

Mecmûada 19 adet hikemî şiirin neşredildiği görülür. Bunlardan bir tanesi de Said Paşa'nın hikemî üslupla yazılmış olan 11 bendlik muhammesidir. Şiir "*Diyarbakırlı Said Pasa Merhum'un Muhammesi*" başlığı ile neşredilmiştir.

Sen usandırma eli el de usandırmaz seni
Hilekârlık eyleme kimse dolandırmaz seni
Dest-i a'dâdan soğuk su içme kandırmaz seni
Korkma düşmenden ki ateş olsa yandırmaz seni
Müstakîm ol hazret-i Allâh utandırmaz seni

(OTEM, 1336-3: 886-887)

3.Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmûası'nda Süleyman Nazîf'in İzleri

Süleyman Nazîf 17 kanun-ı sâni 1284 (29 Ocak 1869) tarihinde Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir. Babası Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa'dır.⁵ Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası için Süleyman Nazîf ismi ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu mecmûanın yazar kadrosu içerisinde ismi geçmektedir. Dergide "Mektup" başlığı altında farklı isimlerin yazı gönderdiği görülür. Bunlar, Mehmet Ali Aynî, Yaşar Sâdî, Süleyman Nazîf ve İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'dir.

Mecmûada Süleyman Nazîf'in 7 şiiri ve 1 mektubu yayımlanmış, ayrıca Emîrî Efendi, Süleyman Nazîf'in kendisine bir gazetede yayımlanan yazısında iltifatına teşekkür etmek için "Nûr-ı Aynım Süleyman Nazîf Beyefendi Hazretlerine" başlıklı bir yazı neşretmiştir. 31 Ocak 1918'de Süleyman Nazîf'in " Değmesin" redifli bir gazeli ve bu gazele Emîrî Efendi'nin iki naziresi eklenerek neşredilmiştir. "Edîb-i Mu'ciz-Beyân Süleymân Nazîf Beğ Efendi Hazretleri'nindir." Başlığı ile neşredilen gazeli ve nazirelerinden bazı beyitler şunlardır:

Kalb-i tahassürümde yatan yâda değmesin
Mehtâba söyle hâtır-ı nâşada değmesin

⁵ Bkz. Ali Emîrî, Esâmi-i Şuarâ-yı Âmid, Hazırlayanlar: Galip Güner, Nurhan Güner, Anıl Matbaa, Ankara, 2003; Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.38, s. 92-94, 2010. Muhammet Gür, Makale ve Mektuplarına Göre Süleyman Nazîf, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul,1992.

Gülsün dilerse 'ömrüme bin zevk-ı sermedî
Lâkin melâl-i kalb-i gam-âbâda değmesin

Bir ân temâs ederse yanar bâl-i Cebraîl
'Arş-ı du'âda şehper-i feryâda değmesin

Eyler izâbe sûziş-i 'aşkıyla kalbimiz
Sad el-hezâr o hançer-i fûlâda değmesin

Hançerden ihtirâza mahal yok fakat gönül
Canlar yakan o gamze-i bî-dâda değmesin

Emîrî Efendi'nin nazîresi
Reng-i gazab o gamze-i bî-dâda değmesin
Nakş-ı 'adem sahîfe-i îcâda değmesin

Bî-tâb-ı ye'sim öyle ki enfâs-ı Cebra'îl
Yokdur tahammülüm dil-i nâ-şâda değmesin

Yıksın cihânı ister ise cehl-i câhilân
Lâkin yazık mefâhir-i ecdâda değmesin

Fahr eylesin zuhûr-ı fotoğraf ile fakat
Nakş-ı latîf-i Mânî vü Behzâd'a değmesin

Zu'munca etsin 'arşa kadar kesb-i i'tilâ
Geçmiş zamân içindeki üstâda değmesin

'Aşk-ı vatanda himmet-i kal'-i cibâl ile
Kurbân eden vücûdunu Ferhâd'a değmesin

Nâ-kâbilan içinde fazîlet kalır garîb
Artık Emîrî herze-i hussâda değmesin

Diğer Nazîre

Güm-nâm-ı kâ'inât ol adın yâda değmesin
Şöhret safâsı âfet-i ta'dâda değmesin

Tayy-ı sicill-i 'ömre çalış öyle kim gönül
Zevk-ı hayât minnet-i imdâda değmesin

Sev öyle bir güzel ki bütün şevk-ı kâ'inât
Uğrundaki gam-ı dil-i nâ-şâda değmesin

Ey gamze öyle hâtırımı yık ki bî-amân
Kalb-i harâb rağbet-i âbâda değmesin

Verme rakîb-i dûna şehâdetle i'tibâr
Bir iltifât-ı gamze-i cellâda değmesin

Feryâd et öyle bir dürr-i lâhûtî 'aşkına
Kâm-ı dü-kevn kıymet-i feryâda değmesin

İhrâz eder Emîrî 'uyûbun makâmını
Bir nev-gazel ki rağbet-i üstâda değmesin⁶

Osmanlı Târîh ve Edebiyyât Mecmûası'nda neşr edilen ve Süleyman Nazîf'in İâşe-i umumiye hey'eti reisi Kemâl Bey'e hitâben yazılmış olan mektup için Alî Emîrî Efendi şöyle der:

“Bundan iki sene evvelki fecâyi'-i ahvâl arasında, kahramân-ı belâgat Süleymân Nazîf Beğ Efendi Hazretleri'nin İâşe-i Umûmiye Hey'eti Reîsi Kemâl Beğ'e bir mektûb-ı celâdet-mashûb yazdıkları velvele-bahşâ-yı aktâr-ı havâdis olmuşdu. Bir iki gün sonra vâkî olan mulakâtda bu şâyi'anın aslı olup olmadığını suâl eylediğimde bir nüshasını koynundan çıkarıp bendenize ihdâ etmişdi. İhtimâl ki şimdi nüshası Süleymân Nazîf Beğ Efendi'de bile yoktur.”⁷

⁶ OTM, 31 Kânûn-ı Sâni 1335 [31 Ocak 1918] .

⁷ OTM, 31 Mayıs 1335 [31 Mayıs 1919], s.295.

Alî Emîrî, savaş sırasında halkı soyanları, karaborsa satış yaparak haksız kazanç sağlayanları eleştirir. Bu şekilde kazancı kendilerine yol seçenleri ve bu konudaki düşüncelerini, Süleyman Nazîf'in İ'âşe-i Umumiye Hey'eti Reîsi Kemâl Bey'e yazdığı 6 Ağustos 1333 tarihli mektubu neşrederken ilave bir yazıyla dile getirir. Alî Emîrî halkı soyan insanların akıbetini göstermek bakımından önemli gördüğü bu mektubu yayımlamayı uygun bulur. Süleyman Nazîf mektubunda, insanların açlıktan öldüğünü, Kemâl Bey gibilerin buna kayıtsız kaldığını, gelen gıda ve malzemenin 5-10 misli daha fazla fiyata satıldığını ve bunları tedarik etmenin de güç olduğunu söyleyerek bu soyguncuları tenkit eder. Emîrî Efendi de Süleyman Nazîf ile aynı görüştedir. Bu mektubun tarihî bir vesika olduğunu, bundan dolayı da aynen neşrinin münasip olduğunu belirtir.

“Bu mektûb-ı müstesnâ-üslûbun bundan iki sene evvelki zamânın pek vahîm olan hâl ve hükmüne karşı kahramânâne ve hamîyyet-âferînâne bir sûretde yazılmış târîhî bir vesîka olmak üzere aynen neşrini münâsib gördüm ve mücerred hırs-ı nefis ü câh uğruna öyle bir mühim zamânda mütecâsir-i hayât-ı mülk ü millet olan bu gibi bî-akl u iz'ânları gayret-i kahrî-zü'l-intikâmın aradan henüz iki sene geçmeksizin pençe-i kânun-ı adâlete tevdi' etmiş olduğunu görmek ne büyük ibretidir.”⁸

Mektup, “İstanbul'da Dilsiz-zâde hânında İâşe-i Umûmiye Hey'et-i Reîsi Kemâl Beğ Efendi'ye” hitabıyla başlar.

Kendisinin Müslüman bir anne babadan dünyaya geldiğini ve rızkı verenin de ancak Cenâb-ı Hak olduğunu ifade eder. Doksan üç harbinde sokaklarda açlıktan ölenleri gördüğünde bile bu itikadının sarsılmadığını ancak Kemal Bey'in İâşe-yi Umumiye reisliğine getirildiği andan itibaren bu inancının sarsıldığını ifade eder. Mektubun devamında üslup oldukça hakperest ve sert bir hal alır. Nazîf, sözlerine şu şekilde devam eder:

“Rezzâk-ı Aliyyü'l-İtlâkımız Efendim,

Bu denî dünyâyâ müselmân bir babanın sulbuyla yine müselmân bir ananın rahminden geldim. Bana ilk telkîn olunan akâid arasında bi'l-umûm mükevvinâtın rezzâk-ı hakikîsi Cenâb-ı Hakk bulunduğunu tazammun eden bir kanâat da vardı. Doksan üç muhârebesini müteâkib Anadolu'nun bâzı kasabalarında ve sokak ortalarında açlıktan ölenleri gözümle görmüşken yine Cenâb-ı Hakk'ın rezzâk-ı âlem olduğu i'tikâdını muhâfazada inâd etmişdim. Fakat eb u ecdâdımın îmân-ı pâkinden vicdân-ı sâfîma intikâl eden bu akîde zât-ı âlîlerinin İâşe-i Umûmiye riyâsetini deruhte buyurdıkları günden beri tezelzül etmeğe başladı. (...)

Kemâl Beğ Efendi, hayât ister bir vedi'a-i İlâhiye olsun ister bir musîbet-i tabî'îyye, ben onu idâme etmeğe mecbûrum. Zâten Allah'da Kur'ân'ında, nesta'îzü billâh, “İnna aredne'l emânete alessemâvâti ve'l ardi ve'l-cibâli feebeyye en yahmilnahâ ve eşfekna minhâ ve hamelehe'l insân, innehû kâne zalûmen cehülâ.”⁹ buyuruyor ki mânâ-yı şerîfi: “Biz emânet-i hayâtı

⁸ OTM, 31 Mayıs 1335 [31 Mayıs 1919], s.296.

⁹ Ahzab Sûresi: 72.ayet.

göklerle arza ve dağlara arz etdik, kabul ve tahammül etmekden ibâ etdiler, yani çekindiler, onu insan yükledi. Muhakkak ki insan pek zâlim ve pek câhil idi” demektir. Fakat öyle zannediyorum ki gökleri, dağları böyle korkutan bu bâr-ı menhûsa tahammül etmek gafletinde bulunmuş olan Hazret-i Âdem, kendi sülâlesinden birinin bir gün bir sâhib-hurûc şeklinde zuhûr ederek milyonlarla evlâdını aç bırakacağını bilseydi gökler ve dağlar gibi ihtiyât ve basîret iltizâm eder ve bizi bu sûretle pençenize düşmekten kurtarırdı. Zavallı ilk babamız, Allah’ın nahnu kasemnâ va ‘dine sizin balta asabileceğinizi hâtırına getirmemişti! Zavallı O! Zavallı biz!”

diyerek sitemini adeta isyan boyutuna taşır. Aşağıdaki satırlarda ise hayat şartlarının ne kadar zorlaştığını, etin kilosunun seksen kuruşa çıktığını, pirincin doksan kuruş, bulgurun elli kuruş olduğunu, imkânları kısıtlı olan halkı bir tarafa bırakın çok zengin kimselerin bile geçinmekte zorlanacağını ifade eder. “Bir okkası yüz otuz guruşa şeker, doksan guruşa pirinç, elli guruşa bulgur ve bir dirhemi bizim gibi bî-keslerin eline bâzen onbeş yirmi günde bir defâ bile geçmemek şartıyla, seksen guruşa et ve ilâ âhirihi tedârik ederek kefâf-ı nefis etmeğe bu âcizleri değil, himâyet-i mahsûsa-i kerem-kârîleriyle her gün binlerce lira kazanmakta bulunan bahtiyârlar bile -eğer zât-ı rahîmânelerinden meded olmazsa- muktedir olamaz.”

Daha sonra bu sitemine Kemal Bey adına bir cevap verir:

“Burada taraf-ı âlîlerinden pek muhik bir cevâb-ı serd buyurulabilir. Yâni diyebilirsiniz ki, bu umûmî bir hâldir. Hakkınızda muâmele-i istisnâîyye icrâ olunursa adl ü hakkâniyete tevâfuk etmez. Siz de vatandaşların yüzde doksan dokuz buçuğu gibi açlıktan ölmeğe mahkûmsunuz! Ben bu iddiânızın isâbetini ‘an-samîmü’l-kalb tasdik etdikden sonra kemâl-i hürmetle cevâb veririm” diyerek devam eden mektupta halkın kendisinden korkup tir tir titrediğini ve kendisini Allah’tan gelen bir bela olarak gördüklerini ifade eder. Ve şöyle devam eder: “Ben öyle değilim. Ben size karşı ne havf hissediyorum ne hürmet. Ben sizin Allah’tan değil Selânik’ten gelen belâlardan olduğunuza îmân etmekteyim.”

Bu hiddetli siteminden sonra da kendisine bir teklif ve bir ricada bulunur.

“Bu cevâbü’l-cevâbdan sonra size bir teklif ve ricâda bulunacağım. Teklifim, ilk

insânın eser-i zulm ü cehli olarak sırtıma yüklenen bâr-ı hayâtı mukadder olan çukura atıncaya kadar muhtâc olduğum gıdayı size mâl olan fiâtın bir misli temettu’ -evet, yüzde yüz kâr- ile bana i’tâ etmenizdir. Bunu teklif ediyorum. Ricâm da, bu teklifim kâbil-i kabûl görülmezse hakkımda kânuni, örfî, zecrî elinizden her ne gelirse hemân icrâ etdirmenizdir. Bunda bir dakîka tereddüd ederseniz satvetiniz, yâni haysiyyetiniz münkesir olur ve ben de bundan fazlasına tahammül edersem sabr u tevekkülümden insânlığım iğrenir. Bâkî Cenâbullâh size ve rufekânıza insâf ve basîret ihsân buyursun, Kemâl Beğ Efendi!

2 Ağustos 333 Senâkârınız

Süleymân Nazîf

Adresim: Nişantaşı'nda Meşrûtiyet Mahallesi'nde Hürriyet Sokak'da müste'ciren mukîm Süleymân Nazîf."¹⁰

Sonuç

Sonuç olarak, *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası'nda* farklı konularda kaleme alınmış 630 yazı ve 123 şairin toplam 354 şiiri yayımlanmıştır. Bu yazı ve şiirlerin büyük bir kısmı Alî Emîrî Efendiye aittir ancak meşhur kalemlerin şiir ve yazılarına da yer verilmiştir. Bunlar arasında da şüphesiz kendi hemşerileri olan Said Paşa ve Süleyman Nazîf mühim bir yer tutmaktadır. Bu iki şair ve devlet adamı mecmûaya farklı yönleri ile yansımıştır.

1. İkisinin de devrin edebiyat çevresindeki yeri ve önemini ifade açısından neşredilmiş olan şiir ve mektupları büyük önem arz etmektedir.
2. İki şairimizin de şairlikleri vurgulanmış ve mecmûanın naşiri tarafından bu sahadaki önemleri dile getirilmiştir.
3. İki şairin de devletin ve milletin içerisine düştüğü sıkıntılı durumlar karşısında kayıtsız kalmadıkları, haksızlığa karşı susmayıp, kalem ile irşâd etme misyonunu üstlendikleri görülmektedir.
4. Said Paşa ve Süleyman Nazîf'in mecmûada yayımlanmış yazıları tedkik edildiğinde devrin edebî ve siyasî ortamının yansımaları da görülebilmektedir.

KAYNAKÇA

Alî Emîrî (2003) *Esâmi-i Şuarâ-yı Âmid*, Hazırlayanlar, Galip Güner, Nurhan Güner, Anıl Matbaa, Ankara.

DİA, (2010) "Süleyman Nazîf" C.38, s. 92-94,

ÇELTİK, Seher Erdoğan (2007) *Alî Emîrî'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

GÜR, Muhammet (1992) *Makale ve Mektuplarına Göre Süleyman Nazîf*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

TEVFİKOĞLU, Muhtar (1989) *Alî Emîrî Efendi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

OTEM, Mart 1334- (31 Mart 1918) -30 Eylül 1336 (30 Eylül 1920), Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Gazete-Mecmua, no:571-573.

ÖZTÜRK, Tuncay, (2011) *Emîrî Efendi Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası* (1-320 sayfalar), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

¹⁰ OTM, 31 Mayıs 1335 [31 Mayıs 1919], s.296-299.